

DOI: <https://doi.org/10.36719/3005-3137/11/185-189>

**Şahismayıl İsmayilov**

Azərbaycan Dillər Universiteti, Azərbaycan Universiteti

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Bakı, Azərbaycan

<https://orcid.org/0000-0002-7441-3575>

[ismayilovshahismayil@gmail.com](mailto:ismayilovshahismayil@gmail.com)

## **Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Cümhuriyyəti arasında mədəni əlaqələrin inkişaf etdirilməsinin əsas perspektivlərinin tarixi əhəmiyyəti**

### **Xülasə**

Azərbaycan və Türkiyə arasındakı münasibətlər ortaq tarix, dil, din və mədəni dəyərlərə əsaslanaraq formalaşmış, zaman keçdikcə strateji tərəfdaşlıq və müttəfiqlik səviyyəsinə yüksəlmişdir. Bu əlaqələrin təməlinə “bir millət, iki dövlət” prinsipi dayanır və bu prinsip iki qardaş ölkənin bütün sahələrdə əməkdaşlığını daha da gücləndirir. Tarixi baxımdan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə Osmanlı dövlətinin göstərdiyi siyasi və hərbi dəstək münasibətlərin inkişafında mühüm rol oynamışdır. Sovet hakimiyyəti illərində əlaqələr müəyyən məhdudiyyətlərlə üzləşsə də, ortaq milli və mənəvi bağlar qorunub saxlanılmışdır. Azərbaycanın müstəqilliyini bərpa etməsindən sonra isə münasibətlər yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur. Türkiyə Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyan ilk dövlət olmuş, bunun ardınca diplomatik əlaqələr qurulmuş və müxtəlif sahələri əhatə edən çoxsaylı müqavilələr imzalanmışdır. Siyasi, iqtisadi və hərbi əməkdaşlıqla yanaşı, enerji və nəqliyyat layihələri də iki ölkənin tərəfdaşlığını möhkəmləndirmişdir. Eyni zamanda təhsil, elm, mədəniyyət və humanitar sahələrdə həyata keçirilən birgə proqramlar xalqlar arasında qarşılıqlı əlaqələrin genişlənməsinə xidmət etmişdir. Ortaq tarixi irsin qorunması və türk dünyasının integrasiyasına verilən töhfələr də bu əməkdaşlığın mühüm istiqamətlərindən biridir. Nəticə olaraq, Azərbaycan–Türkiyə münasibətləri regionda sabitlik, təhlükəsizlik və inkişafın vacib amillərindən biri hesab olunur. Qarşılıqlı etimad və qardaşlıq prinsiplərinə əsaslanan bu əlaqələrin gələcəkdə daha da dərinləşəcəyi və yeni uğurlarla zənginləşəcəyi gözlənilir.

**Açar sözlər:** *mədəni dəyərlər, qardaşlıq, tarix, siyasi əməkdaşlıq, tərəfdaşlıq, türk dünyası*

**Shahismayıl İsmayilov**

Azerbaijan University of Languages, Azerbaijan University

Doctor of Philosophy in History

Baku, Azerbaijan

<https://orcid.org/0000-0002-7441-3575>

[ismayilovshahismayil@gmail.com](mailto:ismayilovshahismayil@gmail.com)

## **The historical significance of the main perspectives for the development of cultural relations between the Republic of Azerbaijan and the Republic of Türkiye**

### **Abstract**

Relations between Azerbaijan and Türkiye have been shaped by shared history, language, religion, and cultural values, and over time they have developed into a strategic partnership and

alliance. The foundation of these relations is based on the principle of “one nation, two states,” which continues to strengthen cooperation between the two brotherly countries in all fields. Historically, the political and military support provided by the Ottoman Empire during the period of the Azerbaijan Democratic Republic played a significant role in the development of bilateral relations. Although ties faced certain limitations during the Soviet era, common national and spiritual bonds were preserved. Following the restoration of Azerbaijan’s independence, relations entered a new stage of development. Türkiye became the first country to recognize Azerbaijan’s independence, after which diplomatic relations were established and numerous agreements covering various fields were signed.

In addition to political, economic, and military cooperation, joint energy and transportation projects have further strengthened the partnership between the two countries. At the same time, collaborative programs in education, science, culture, and humanitarian affairs have contributed to expanding ties between the peoples of both nations. The preservation of a shared historical heritage and contributions to the integration of the Turkic world also represent important dimensions of this cooperation. In conclusion, Azerbaijan–Türkiye relations are regarded as one of the key factors promoting stability, security, and development in the region. Built on mutual trust and brotherhood, these relations are expected to deepen further and achieve even greater success in the future.

**Keywords:** *Cultural values, brotherhood, history, political cooperation, partnership, Turkic World*

## Giriş

“Türkiyə, Azərbaycan dostluğu sarsılmazdır, əbədidir!”, - Azərbaycan və Türkiyə arasında olan dostluq əlaqələrindən bəhs edərkən möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin bu sözlərini xatırlamaq kifayətdir ki, ölkəmizin qardaş ölkəyə verdiyi dəyəri anlayaq.

Bu iki ölkə arasındakı əlaqələr qədim tarixə, qədim köklərə malikdir. Hələ ta qədimdən türk və Azərbaycan xalqı bir-birinin sevincinə, dərindən şərik olmuş, yadelli işğal və təcavüzlərinə birgə sinə gərmiş, köməyini, dəstəyini bir-birindən əsirgəməmiş, ulu öndərimizin də qeyd etdiyi kimi “bir millət, iki dövlət” olmuşlar. Həm Ümummili liderimizin bu dəyərli kəlamları, həm də türk xalqının dahi şəxsiyyəti Atatürkün “Azərbaycanın sevinci sevincimiz, kədəri kədərimizdir” kəlamları gələcək nəsillərə bir mesajdır.

SSRİ-nin türk dünyasını parçalamaq siyasəti mövcud olduğu ilk gündən əsas prioritet məsələlərdən olmuşdur. Müəyyən qədər bu istəklərinə nail olmuş, türk xalqlarının dilinə, dininə, ümumi mədəniyyət və adət-ənənələrinə hücum çəkərək onu məhv etməyə çalışmışlar. Ortaq mədəni abidələr təhrif olunmuş, türk xalqlarını zorla bir-birindən ayrı salmağa çalışılmışdır. Lakin bu gün Azərbaycan - Türkiyə münasibətləri itirilməyə çalışılan ümumtürk birliyinin özülünü təşkil edir. Və bu əməkdaşlıq digər türk ölkələrinə də bir mesajdır. Əsrlər sürən yadelli təzyiqinin qara dumanını üstündən atmağa çalışan türk dünyası Azərbaycan və Türkiyə qardaşlığının işığında daha da sürətlə inkişaf edir.

Türkiyə və Azərbaycan arasındakı dostluq və qardaşlıq əlaqələri uğurla inkişaf edir və regionda əhəmiyyətli amilə çevrilmişdir. Qloballaşan dünyada müharibələrin cəngində əzilən dünyamızda həm qonşu, həm siyasi-iqtisadi əməkdaş, həm də dost-qardaş olan dövlətlər arasında Türkiyə xüsusi yer tutur. Bu cəhətdən qeyd edə bilərik ki, başqa ölkələr arasında Türkiyə və Azərbaycan arasındakı dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin bənzərini tapa bilmərik. Azərbaycan

Respublikası və Türkiyə Cümhuriyyəti arasında mədəni əlaqələrin inkişaf etdirilməsinin əsas perspektivlərinin tarixi əhəmiyyəti həm ikitərəfli münasibətlərin, həm də ümumtürk integrasiya proseslərinin mühüm tərkib hissəsidir (Əzizli, 2015, s. 63).

Bu gün zirvəsinə çatan və “Bir millət, iki dövlət” prinsipi ilə davam etdirilən Azərbaycan-Türkiyə diplomatik münasibətlərinin zəngin tarixi keçmişi vardır. 1918-ci il mayın 28-də dövlət müstəqilliyini əldə edən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilk müqaviləsini bir həftə sonra – iyunun 4-də Osmanlı dövləti ilə imzalamışdı (Qafarov, 2020). Bununla da Azərbaycanın müstəqilliyini ilk olaraq məhz Osmanlı dövləti tanımışdı. Həmin müqavilənin 4-cü bəndini əsas tutaraq Osmanlı hökumətindən yardım istənilmiş və köməyə gələn Qafqaz İslam Ordusu Azərbaycanın erməni-bolşevik işğalından azad olunmasında mühüm rol oynamışdı.

Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin ilk illərində iki dövlət arasında diplomatik münasibətlər davam etdirilmişdi. 1921-ci ilin oktyabrında Azərbaycan SSR-in Türkiyədə səfirliyi açılmışdı. Daha sonra Azərbaycan SSR-in Qarsda konsulluğu, Bakıda isə Türkiyə Böyük Millət Məclisi hökumətinin diplomatik nümayəndəliyi fəaliyyət göstərmişdi. (Azərbaycan – Türkiyə münasibətləri: 1920–1922, 2002). Sovet Azərbaycanının xarici siyasətində Naxçıvan məsələsi mühüm yer tuturdu. Məhz Türkiyənin yardımı ilə Moskva və Qars danışıqlarında, həmin danışıqların nəticəsi kimi imzalanmış müvafiq müqavilələrdə Naxçıvanın Azərbaycanın himayəsində saxlanılması təsbit edilmişdir. Sovet İttifaqının mövcud olduğu dövrdə Türkiyə ilə Azərbaycan arasında mədəni əlaqələr az da olsa qorunub saxlanılmışdı. Elm, mədəniyyət və incəsənət xadimləri qarşılıqlı olaraq səfərlər edir, əlaqələrin davam etdirilməsinə çalışırdılar.

Sovet İttifaqının dağılması və Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini yenidən bərpa etməsi ərəfəsində 25 may 1991-ci ildə Türkiyənin Bakıda Baş konsulluğu açılmışdı. 1991-ci il avqustun 30-da Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini bərpa etməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Bəyannaməsinin qəbul edilməsindən sonra müstəqilliyin xarici dövlətlər tərəfindən tanınması məsələsi gündəmə gəlmişdi. Azərbaycan 1991-ci il oktyabrın 18-də dövlət müstəqilliyini bərpa edəndən sonra, noyabrın 1-də ölkənin müstəqilliyinin tanınması ilə bağlı təklifini Türkiyəyə rəsmi olaraq çatdırmış və Türkiyə Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1991-ci il noyabrın 9-da keçirilən iclasında Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin tanınması haqqında qərar qəbul edilmişdi. Bununla da Türkiyə Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyan ilk dövlət olmuşdur. 1992-ci ilin yanvar ayının 14-də Azərbaycan - Türkiyə diplomatik əlaqələri yaradılmışdır. 1992-ci ilin fevral ayında Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası xarici işlər nazirlikləri arasında əməkdaşlıq haqqında və iki dövlət arasında vizasız gediş-gəlişə dair məktub mübadiləsi haqqında sazişlər imzalanmışdır.

Həmin dövrdə Azərbaycanın Türkiyədən ilk gözləntisi qarşılıqlı şəkildə səfirliklərin açılması və Azərbaycanın müstəqilliyinin digər dövlətlər tərəfindən tanınması üçün Türkiyənin yardımçı olmasından ibarət idi.

Türkiyə Prezidenti Turqut Özalın Azərbaycana 1992-ci il 1-3 may tarixli səfəri və səfər zamanı imzalanmış “Birgə Bəyanat” strateji əməkdaşlığın təməl daşı olmuşdur. 1992-ci ilin yanvar ayının 14-də Azərbaycan – Türkiyə diplomatik əlaqələri yaradılmışdır." (Həsənov, 2005, s. 341). İki ölkə rəhbərləri arasında keçirilən görüşlər və “Birgə Bəyanat” qarşılıqlı əlaqələrin əsas prinsiplərini və inkişaf perspektivlərini müəyyən etdi. Hər iki dövlət qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq prinsiplərini əsas tutaraq ardıcıl addımlar atmağa başladı. Türkiyə müstəqil dövlət quruculuğu yoluna qədəm qoymuş Azərbaycan Respublikasının söylərini dəstəkləyərək, hərtərəfli əlaqələrin inkişafına genişyardım göstərməyə başladı. Türkiyə Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyan ilk dövlət olmuşdur

(Əzizli, 2015, s. 64). 1992-ci ilin avqust ayında Azərbaycanın Türkiyədə Səfirliyi, 1993-cü ilin yanvar ayında isə İstanbul şəhərində Baş konsulluğu açıldı. 12 aprel 2004-cü il tarixində isə Qars şəhərində Baş konsulluğu təsis edilmişdir. Eyni zamanda, Türkiyənin Bakıda Səfirliyi və Naxçıvan və Gəncə şəhərlərində Baş Konsulluqları fəaliyyət göstərməkdədir.

Dövlət rəhbərlərinin müntəzəm xarakter almış qarşılıqlı səfərləri iki ölkə arasındakı münasibətlərin daha da inkişafı ilə müşayiət olunurdu. 1995-ci il dekabrın 7- 9 da Türkiyə Prezidenti Süleyman Dəmirəlin Azərbaycana rəsmi səfəri zamanı imzalanmış Birgə Bəyanat və iqtisadi əməkdaşlıq haqqında memorandum dostluq münasibətlərini müəyyənləşdirən prinsiplərin və əlaqələrin inkişaf istiqamətlərinin sarsılmaz olduğunu bir daha təsdiq etdi.

İkitərəfli əlaqələrin möhkəmlənməsi və dostluq münasibətlərinin inkişafı Azərbaycan - Türkiyə əməkdaşlığının əhatə çərçivəsini genişləndirdi. 1996-cı ildə iki ölkə arasında hərbi, texniki və elm sahələrində əməkdaşlığa dair bir sıra sənədlər imzalandı (Vəliyev, 2020, s. 124). İki ölkə arasında əlaqələrinin inkişafında Prezident İlham Əliyevin 2004-cü il aprelin 13-15-də Türkiyəyə rəsmi səfəri mühüm rol oynadı. Səfər zamanı Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında birgə bəyanat, mülki aviasiya və mədəniyyət sahəsində əməkdaşlığa dair protokollar və s. sənədlər imzalandı. Səfər zamanı İ.Əliyev Türkiyə Böyük Millət Məclisində çıxış edərək demişdi: “Türkiyəni özümə vətən hesab edirəm. Amma Prezident kimi bu, mənim ilk səfərimdir. Bugün tam qətiyyətlə deyə bilərəm ki, bu səfər iki ölkə arasında olan münasibətlərin inkişafında mühüm rol oynayacaqdır” (İ.Əliyev, 2004).

Bütün qeyd olunanlarla yanaşı, Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Cümhuriyyəti arasında münasibətlər yalnız siyasi və iqtisadi müstəvidə deyil, eyni zamanda mədəni-humanitar sahədə də ardıcıl şəkildə inkişaf etməkdədir. Ortak tarixi köklər, dil birliyi, dini və mənəvi dəyərlər bu əlaqələrin fundamental əsasını təşkil edir. Beləliklə, Azərbaycan və Türkiyə arasındakı münasibətlər ortaq tarix, dil, din və mədəni dəyərlərə əsaslanaraq formalaşmış, zaman keçdikcə strateji tərəfdaşlıq və müttəfiqlik səviyyəsinə yüksəlmişdir (Vəliyev, 2020, s. 124; Cornell, 2011). Bu əlaqələrin təməlində “bir millət, iki dövlət” prinsipi dayanır (Əhmədov, 2017). Ədəbiyyat, incəsənət, musiqi, teatr və kino sahələrində həyata keçirilən birgə layihələr xalqlar arasında mədəni inteqrasiyanın dərinləşməsinə və qarşılıqlı anlaşmanın güclənməsinə xidmət edir. Eyni zamanda, təhsil sahəsində tələbə və müəllim mübadiləsi proqramları, birgə elmi tədqiqatlar və beynəlxalq konfranslar iki ölkə arasında intellektual əməkdaşlığın genişlənməsinə mühüm töhfə verir. Onu da qeyd etmək ki, ortaq tarixi irsin qorunması və türk dünyasının inteqrasiyası istiqamətində atılan addımlar bu əməkdaşlığın mühüm istiqamətlərindən biridir (Zeynalov, 2021, s. 92; Əhmədov, 2017).

Qloballaşma prosesinin sürətləndiyi müasir dövrdə milli-mənəvi dəyərlərin qorunması və inkişaf etdirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan Azərbaycan – Türkiyə mədəni əlaqələrinin genişləndirilməsi təkcə ikitərəfli münasibətlər baxımından deyil, bütövlükdə mədəni əlaqələrin genişləndirilməsi türk dünyasının mədəni inteqrasiyası baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır (Zeynalov, 2021, s. 92). Bu əməkdaşlıq ümumtürk mədəni irsinin qorunmasına, onun beynəlxalq miqyasda tanınmasına və gələcək nəsillərə ötürülməsinə əlverişli zəmin yaradır.

Mövcud əməkdaşlığın perspektivləri isə olduqca genişdir. Gələcəkdə rəqəmsal mədəniyyət platformaları, media və kino sənayesi, elmi-tədqiqat şəbəkələri və təhsil sahəsində inteqrasiyanın daha da dərinləşməsi gözlənilir. Xüsusilə gənclər arasında qarşılıqlı əlaqələrin gücləndirilməsi və birgə mədəni layihələrin genişləndirilməsi bu münasibətlərin davamlı inkişafına təkan verəcəkdir.

### Nəticə

Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Cümhuriyyəti arasında mədəni əlaqələrin inkişaf perspektivləri mühüm tarixi, siyasi və strateji əhəmiyyətə malikdir. Yəni Azərbaycan–Türkiyə münasibətləri strateji müttəfiqlik səviyyəsinə yüksəlmişdir. Bu münasibətlər yalnız ortaq tarixdən, dil və mənəvi dəyərlərdən qaynaqlanan dostluq və qardaşlığın davamı deyil, eyni zamanda gələcək nəsillər üçün dayanıqlı mədəni integrasiyanın və qarşılıqlı əməkdaşlığın əsas təminatlarından biridir. Nəticə olaraq, Azərbaycan – Türkiyə münasibətləri regionda sabitlik, təhlükəsizlik və inkişafın əsas amillərindən biri kimi çıxış edir və bu əlaqələr strateji müttəfiqlik səviyyəsinə yüksəlmişdir. İki ölkə arasında təhsil, elm, mədəniyyət, incəsənət və humanitar sahələrdə həyata keçirilən birgə layihələr xalqların bir-birini daha yaxından tanımasına, ortaq mədəni irsin qorunmasına və gələcək nəsillərə ötürülməsinə mühüm töhfə verir. Azərbaycan – Türkiyə münasibətləri tarix boyu müxtəlif sınaqlardan keçərək daha da möhkəmlənmiş, qarşılıqlı etimad və dəstək prinsipləri əsasında inkişaf etmişdir. Xüsusilə müstəqillik dövründə həyata keçirilən siyasi, iqtisadi və mədəni əməkdaşlıq proqramları iki dövlət arasındakı əlaqələri strateji müttəfiqlik səviyyəsinə yüksəltmişdir. Mədəni sahədə əməkdaşlığın genişlənməsi türk dünyasının birliyinin möhkəmləndirilməsinə, ortaq dəyərlərin təbliğinə və beynəlxalq səviyyədə tanınmasına da xidmət edir.

### Ədəbiyyat

1. Azərbaycan – Türkiyə münasibətləri: (2002). 1920–1922: sənədlər və materiallar / tərt. J.Qurbanova, M. Piriye. Bakı, AzAtaM, 2002. 334 s.
2. Əhmədov, Ə. (2017). Azərbaycan dövlətçilik ideologiyası və türk dünyası. Bakı, Elm.
3. Əmirova, Y. F. (2020). Sovet dövründə Azərbaycan–Türkiyə münasibətləri: XX əsrin 20-ci illəri. Bakı, Turxan NPB, 224 s.
4. Əzizli, Q. (2015). Azərbaycanın xarici siyasətində Türkiyə amili. Bakı, Elm və Təhsil.
5. Həsənov, Ə. (2005). Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Bakı, Şərq-Qərb.
6. Hüseynova, F. İ. (2007). Müstəqillik dövründə Azərbaycan–Türkiyə əlaqələrinin kulturoloji aspektləri: elm, təhsil, mədəniyyət. Bakı, Nurlan, 302 s.
7. Mahmudov, Y. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti: tarixi və siyasi irsi. Bakı, Təhsil, 2018.
8. Marifli, A. (2020). Dağlıq Qarabağ münaqişəsi Azərbaycan–Türkiyə münasibətlərində (1980-ci illərin sonları – 2000-ci illərin əvvəlləri). Bakı, Elm, 304 s.
9. Qafarov, V. (2020). Azərbaycan Türkiyə–Rusiya münasibətlərində (1918–1922). Bakı, Mütərcim, 472 s.
10. Qafarov, Vasif Vaqif oğlu (2020). Azərbaycan Türkiyə–Rusiya münasibətlərində: 1918–1922: monoqrafiya / ön sözün müəllifi və elmi red. Y. M. Mahmudov. Bakı, Mütərcim, 472 s. Vəliyev, C. Azərbaycan – Türkiyə strateji müttəfiqliyi: tarixi və müasir əsasları. İstanbul, Ötükən Nəşriyyatı.
11. Yılmaz, R. (2019). Türkiyə – Azərbaycan İlişkileri: Tarih, Siyaset ve Güvenlik. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
12. Zeynalov, M. (2021). Türk dünyasında integrasiya prosesləri və Azərbaycan. Bakı, Elm və Təhsil.
13. Cornell, S. E. (2011). *Azerbaijan Since Independence: Oil, Politics, and Security*. New York: M.E. Sharpe.

**Daxil oldu: 02.04.2026**

**Qəbul edildi: 15.06.2026**